

ارزیابی ویژگی‌های جوانهزنی ژنتیکی مختلط گندم در شرایط تنفس اسمزی و همبستگی آنها با سرعت سبزشدن و مقاومت به خشکی در شرایط مزرعه‌ای

محسن سعیدی، علی احمدی، کاظم پوستینی و محمدرضا جهانسوز^۱

چکیده

روطوبت خاک یکی از عوامل محدود کننده جوانهزنی، سبزشدن و استقرار گیاهان زراعی خصوصاً در شرایط دیم و در نهایت شکل‌گیری عملکرد در مناطق خشک و نیمه خشک (مانند ایران) است. در چنین مناطقی انتخاب ارقامی که علاوه بر مقاومت به خشکی در مرحله جوانهزنی و سبزشدن، پتانسیل عملکرد بالایی نیز داشته باشند از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار هستند. این بررسی در همین راستا و در سه سطح مزرعه‌ای، گلخانه‌ای و آزمایشگاهی و بر روی ژنتیکی‌های مختلف گندم با سوابق اصلاحی متفاوت شامل: ارقام اصلاح شده داخلی در اثر عمل انتخاب (امید، سرداری، روشن)، ارقام اصلاح شده داخلی - خارجی در اثر عمل هیریداسیون (آزادی، فلاٹ، قدس) و چهار لاین (۵۵۹۳/۲-۳، ۵۸۰۶-۳، ۵۸۰۷/۲-۶۴۵۲.۶-۶) انجام شد. برآسانس نتایج به دست آمده با کاهش پتانسیل اسمزی برخلاف درصد و سرعت جوانهزنی، بنیه جوانهزنی با سرعت و شبیه زیاد در ژنتیکی‌های مختلف شروع به کاهش نمود. در این شرایط و در پتانسیل اسمزی ۰/۸-۰/۵۵۹۳/۲-۳ مگاپاسکال ژنتیکی‌های امید، آزادی و ۵۸۰۶-۳ بالاترین و ژنتیکی‌های سرداری، ۵۸۰۷/۲-۶۴۵۲.۶-۶ فلاٹ کمترین بنیه جوانهزنی را از خود نشان دادند. در پتانسیل اسمزی ۱/۶-۱/۶ مگاپاسکال بنیه جوانهزنی همه ژنتیکی‌های مورد بررسی بدشت کاهش یافت و در این سطح پتانسیل اسمزی تفاوت معنی داری بین ژنتیکی‌های مختلف از نظر بنیه جوانهزنی دیده نشد. در بین صفات مورد مطالعه بنیه جوانهزنی بیشترین ضریب همبستگی را با درصد سبزشدن از سطح مزرعه دارا بود و بین سایر خصوصیات جوانهزنی با عملکرد در سطح مزرعه ضریب همبستگی معنی داری به دست نیامد. نتایج حاصل از مقایسه‌های گروهی نشان دادند که گروه ژنتیکی‌های اصلاح شده داخلی دارای بنیه جوانهزنی بالاتری نسبت به دو گروه دیگر بود ولی تفاوت معنی داری بین آنها از نظر سرعت و درصد جوانهزنی دیده نشد.

واژه‌های کلیدی: گندم، عملکرد، جوانهزنی، بنیه، سرعت جوانهزنی

مقدمه

صورت خشکه‌کاری است (خصوصاً در شرایط کشت دیم)، از ویژگی‌های مناسب می‌باشد. لازمه این امر توان بالای استقرار گیاهچه است. مقاومت یا حساسیت به تنفس خشکی در این

در اقلیم‌های خشک و نیمه خشک، دستیابی به پوشش گیاهی مناسب در اوائل فصل رشد خصوصاً در اراضی که کشت به

^۱. به ترتیب دانشجوی دوره دکتری، استادیار، دانشیار و استادیار زراعت و اصلاح نباتات، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران

داشته باشد، عمق کاشت بین ۸ تا ۱۲ سانتی‌متر در نظر گرفته می‌شود. این در حالی است که در شرایط مطلوب رطوبتی عمق مناسب کاشت حدود ۲ تا ۴ سانتی‌متر می‌باشد (۲۴). عمق کم باعث سبزشدن غیر یکنواخت گیاه می‌گردد زیرا بذر معمولاً خیلی سریع خشک می‌شود و نمی‌تواند جوانه بزند. کاشت عمیق‌تر نیز باعث تأخیر در سبزشدن، افزایش خطر خسارت آفات و امراض به گیاهچه‌ها شده و اگر عمق کاشت خیلی زیاد باشد، گیاه را ضعیف می‌کند و ممکن است گیاه سبز نشود (۱۱). در ارتباط با کاشت عمقی بذر فیک و کوالست (۲۰) مشاهده کردند که کاشت بذر در عمق ۱۰ سانتی‌متری، سبزشدن گیاه را به اندازه ۴۰٪ کاهش داده است. به هر حال در برخی شرایط گرم و خشک کاشت عمیق‌تر بذر برای کاهش خسارت ناشی از خشک شدن سطحی خاک بر روی جوانه‌زنی ضرورت پیدا می‌کند. در مواردی که کاشت بذر قبل از بارندگی در خاک‌های خشک صورت می‌گیرد، عمق کاشت را عمیق‌تر از معمول می‌گیرند. زیرا این موضوع باعث می‌شود که با ریزش باران‌های سبک که برای رشد گیاهچه‌ها کافی نیست، بذور نتوانند جوانه بزند. در چنین حالت‌هایی، طول کولوپیتیل از اهمیت وافری برخوردار بوده و یکی از مهم‌ترین فاکتورهایی است که روی سبز شدن بذرها تأثیر می‌گذارد (۱۰، ۲۰ و ۲۶). کورنیش و هیند مارش (۱۴) نیز در این رابطه، همبستگی بین اندازه بذر و طول کولوپیتیل و ایوانز و بات (۱۸) آثار آن را روی بنیه بذر مورد بررسی قرار داده‌اند.

۳. درصد، سرعت و بنیه جوانه زنی بالا تحت شرایط متنوع محیطی از خصوصیات مناسب بذور گیاهان زراعی جهت کشت خصوصاً در مناطق خشک و نیمه خشک می‌باشند. نتایج به دست آمده از اکثر تحقیقات صورت گرفته نشان می‌دهند که با کاهش سطوح پتانسیل اسمزی درصد (۱، ۷ و ۱۵)، سرعت و بنیه جوانه زنی (۴ و ۶) کاهش می‌یابند. امریچ و هارددگری (۱۷) کاهش درصد جوانه زنی تحت پتانسیل‌های اسمزی بالا (منفی‌تر) را به آثار سمی ترکیبات ایجاد کننده پتانسیل اسمزی و سپانلو و سیادت (۲) به کاسته شدن سطح تماس آب با بذرها و

خصوص نیز همانند بسیاری ویژگی‌های فیزیولوژیکی و مرفو‌لولوژیکی دیگر می‌تواند در ارقام و توده‌های مختلف بسیار متنوع باشد. از این رو مطالعه آنها امکان شناخت سازوکارهای فیزیولوژیکی و ژنتیکی مقاومت و حساسیت به تنش خشکی را فراهم می‌کند.

۱. مقاومت به خشکی در گونه‌های غیرزراعی به معنای بقا آنها در شرایط تنش تعریف می‌شود اما در گونه‌های زراعی بر اساس میزان عملکرد آنها ارزیابی می‌شود. لذا کمی کردن شاخص‌های مقاومت به خشکی باید بر اساس عملکرد دانه در شرایط خشک انجام شود (۲۱). شاخص‌های متعددی برای انتخاب ژنوتیپ‌ها بر مبنای عملکرد آنها در محیط‌های تنش و عدم تنش پیشنهاد شده است (۲۱). روزیل و هامبلین (۲۵) تحمل تنش (TI) (Tolerance Index) را به عنوان تفاوت بین عملکرد در شرایط تنش (Ys) (Stress Yield) و عدم تنش (MP) (Potential Yield) و میانگین بهره‌وری (Yp) (Mean Productivity) را به عنوان عملکرد متوسط Ys و Yp تعریف نمودند. فیشر و مورر (۲۱) نیز شاخص حساسیت به تنش (SSI) (Stress Susceptibility Index) را پیشنهاد نمودند. فرناندز (۱۹) برای شناسایی ژنوتیپ‌هایی که هم در شرایط تنش و هم در شرایط کترول عملکرد بالایی دارند، از شاخص تحمل تنش (STI) (Stress Tolerance Index) و میانگین هندسی بهره‌وری (GMP) (Geometric Mean Productivity) استفاده نمود و همبستگی بین STI و GMP را برابر یک گزارش کرد.
۲. ناکافی بودن رطوبت لازم جهت جوانه‌زنی در لایه‌های سطحی خاک و به دنبال آن تنش خشکی در مرحله گیاهچه‌ای یکی از عوامل مهم در عدم استقرار مطلوب گیاهچه‌ها در مناطق خشک می‌باشد. در چنین شرایطی توان خروج جوانه‌ها از عمق‌های بیشتر خاک همراه با تحمل خشکی در مرحله رشد گیاهچه از ویژگی‌های مهم مرتبط با استقرار مطلوب گیاهچه می‌باشد. در مناطق خشک، کشاورز سعی می‌کند بذر را در محیطی بکارد که رطوبت خاک برای سبزشدن بذر کافی باشد. در چنین شرایطی برای این که اطمینان بیشتری از استقرار گیاه

خشکی ژنوتیپ‌های مختلف به صورت طرح کرت‌های خرد شده در قالب بلوک‌های کامل تصادفی و در چهار تکرار در مزرعه دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران طرح ریزی شد. بافت خاک محل اجرای آزمایش، لومی‌رسی بود و بر اساس نتیجه آزمایش انجام شده روی خاک مقدار ۱۵۰ کیلوگرم در هکتار کود نیتروژن در دو مرحله (زمان کاشت و گل‌دهی) به زمین داده شد و با توجه به بالا بودن مقدار فسفر و پتاسیم قابل جذب از دادن این دو عنصر به خاک چشم پوشی شد. مقدار بذر مصرفی نیز ۱۲۰ کیلوگرم در هکتار در نظر گرفته شد.

رژیم رطوبتی (آبیاری معمولی و تنش آبی) به عنوان فاکتور اصلی و ۱۰ ژنوتیپ شامل: سرداری، امید، روشن (ارقام اصلاح شده با منشاء داخلی)، آزادی، فلات، قدس (ارقام اصلاح شده در اثر هیبریداسیون ژنوتیپ‌های داخلی و خارجی) و ۵۵۹۳/۲-۳، ۶۴۵۲-۶، ۶۸۰۶-۳ و ۷۰۰۷/۲-۶ (لاینهای بومی) به عنوان فاکتور فرعی در نظر گرفته شدند. آخرین آبیاری همزمان هر دو تیمار کنترل و تنش در مرحله اوخر ساقه‌روی انجام شد. پس از آن آبیاری تیمار شاهد براساس عرف منطقه انجام شد در حالی که تیمار تنش براساس پتانسیل آبی خاک و به کمک منحنی رطوبتی خاک مزرعه آزمایشی آبیاری گردید. پتانسیل آبی خاک بالافاصله قبل از آبیاری اول، دوم و سوم در تیمار تنش به ترتیب ۱/۰۰، ۲/۵۱ و ۲/۶۰ - مگاپاسکال بود. برای تعیین عملکرد نهایی دانه و عملکرد بیولوژیک، ۱/۵ متر از خطوط کاشت هر کرت در پایان آزمایش و پس از رسیدگی فیزیولوژیکی برداشت شد و با استفاده از عملکرد ژنوتیپ‌ها در شرایط کنترل و تنش رطوبتی شاخص‌های مقاومت به خشکی به شرح ذیل محاسبه شدند:

$$TOL = Y_S - Y_P \quad MP = \frac{Y_S + Y_P}{2} \quad STI = \frac{(Y_P * Y_S)}{(\bar{Y}_P)^2}$$

$$GMP = \sqrt{(Y_S * Y_P)} \quad SSI = \frac{1 - \left[\frac{Y_S}{Y_P} \right]}{SI} \quad SI = 1 - \left[\frac{\bar{Y}_S}{\bar{Y}_P} \right]$$

که Y_P و Y_S به ترتیب عملکرد و \bar{Y}_P و \bar{Y}_S میانگین عملکرد ژنوتیپ‌های مختلف تحت شرایط کنترل و تنش

پایین آوردن هدایت هیدرولیکی آب اطراف بذور مرتبط می‌دانند. در ارتباط با درجه حساسیت متفاوت خصوصیات فیزیولوژیکی و سرعت جوانه زنی به پتانسیل‌های اسمزی متفاوت عبدالبکری و آندرسن (۸) نشان دادند که سرعت جوانه زنی بیش از درصد جوانه زنی به تنش آبی حساس بوده و در پتانسیل‌های اسمزی بالاتر با شدت بیشتری نسبت به درصد جوانه زنی کاهش می‌یابد.

۴. وجود تنوع ژنوتیپی بین گونه‌های مختلف گیاهان زراعی باعث می‌شود تنوع فراوانی از نظر بروز خصوصیات فیزیولوژیکی تحت شرایط مختلف محیطی وجود داشته باشد. بررسی‌های صورت گرفته توسط عبدالبکری و آندرسن (۸)، سپانلو و سیادت (۲)، دی و کار (۱۵) نشان دهنده چنین تنوعی بین گونه‌های مختلف گندم از نظر خصوصیات درصد، سرعت و بنیه جوانه زنی تحت یک پتانسیل اسمزی خاص می‌باشد. همان طور که گفته شد کشت گندم در مناطق خشک و نیمه‌خشک (مانند ایران) خصوصاً در شرایط دیم عموماً با بروز تنش خشکی در مرحله جوانه‌زنی و سبزشدن و مراحل انتهایی فصل رشد همراه است. با توجه به مطالب ذکر شده هدف از اجرای این تحقیق بررسی و تعیین ژنوتیپ‌های مقاوم به خشکی در مرحله جوانه‌زنی و مراحل انتهایی فصل بوده است. از طرفی با توجه به اولویت کشت عمقی بذرها در چنین مناطقی در صورت حل نشدن مشکل کم آبی ژنوتیپ‌های مختلف، جهت تعیین بالاترین پتانسیل طول کولوپتیل مورد بررسی قرار گرفتند و در پایان ضرایب همبستگی بین صفات مورد مطالعه جهت تعیین بهترین ژنوتیپ‌ها که هم بتوانند شرایط تنش رطوبتی ابتدای فصل را تحمل کنند و هم در انتهای فصل رشد بالاترین عملکرد را داشته باشند مورد بررسی قرار گرفتند.

مواد و روش‌ها

این بررسی در سال ۱۳۸۰ و در قالب مجموعه‌ای از آزمایش‌های مزرعه‌ای، گلخانه‌ای و آزمایشگاهی انجام شد. آزمایش مزرعه‌ای به منظور بررسی عملکرد و مقاومت به

گلایکول در اطراف بذرها می‌شد. در هر یک از پتری‌ها حدود ۹ میلی‌لیتر از محلول‌های مورد نظر ریخته شد. چند پتری بدون بذر نیز انتخاب شده و روزانه بازبینی شدند و کاهش وزن این پتری‌ها نشان دهنده میزان تبخیر آب از هر پتری بود بدین وسیله کمبود آبی که از طریق تبخیر ایجاد می‌شد جبران گردید و سعی شد تا پایان آزمایش از تغییرات محسوس در پتانسیل آبی جلوگیری شود. در مرحله بعد پتری‌ها درون انکوباتور مدل J.Kottermann-KG با دمای $20 \pm 0.5^\circ\text{C}$ درجه سانتی‌گراد قرار داده شده و صفات زیر در فواصل زمانی معین اندازه‌گیری شدند.

درصد جوانه‌زنی

درصد جوانه‌زنی برای تمام پتری‌ها و نمونه‌های هر رقم یا توده در روز پایانی آزمایش (۱۳ روز) یادداشت شد.

سرعت جوانه‌زنی

تعداد بذرهای جوانه زده از هر ژنوتیپ بعد از کاشت هر روز یک بار شمارش شدند. آخرین شمارش زمانی بود که سه روز پشت سرهم تغییری در جوانه‌زنی دیده نشد. در پایان آزمایش با استفاده از فرمول بیلچر و میلر (۱۲) که به عنوان شاخصی از جوانه‌زنی بذر استفاده می‌شود سرعت جوانه‌زنی تخمین زده شد.

$$R_s = \sum_{i=1}^n \frac{S_i}{D_i}$$

R_s =سرعت جوانه‌زنی (تعداد بذور جوانه زده در روز)، S_i =تعداد بذرهای جوانه‌زده در هر شمارش D_i =تعداد روز تا شمارش n ام و n دفعات شمارش می‌باشد.

بنیه جوانه‌زنی

با استفاده از فرمول عبدالبکری و آندرسن (۸) بنیه بذرهای ژنوتیپ‌های مختلف نیز محاسبه شد:

$$VI = \frac{\%Gr \times MSH}{100}$$

روطیتی می‌باشد. SI (Stress Index) هم شاخص تنش می‌باشد و از طریق رابطه ذکر شده محاسبه می‌شود.

در بررسی آزمایشگاهی، برای دست‌یابی به پتانسیل‌های اسمزی مختلف (صفر (شاهد)، -0.4°C ، -0.2°C ، -0.1°C و -0.05°C)، حل کردن مقادیر مختلف پلی‌اتیلن گلایکول ۶۰۰۰ (PEG 6000) توسط معادله بورلین و کافمن (۱۳) به صورت زیر انجام شد:

$$CT + (8/39 \times 10^{-4})CT^2 - (1/18 \times 10^{-2})C^2 + (1/18 \times 10^{-4})C^3 = \text{پتانسیل آبی } (\Psi) \text{ (به بار)}$$

در این فرمول C غلظت PEG 6000 برحسب گرم در کیلوگرم آب و T دما بر حسب درجه سانتی‌گراد است. بذرها ابتدا در الکل ۹۶٪ به مدت ۱۰ ثانیه، بعد از آن در محلول هیپوکلرید سدیم ۱۵٪ به مدت ۵۰ ثانیه ضدغوفونی شدند. لازم به ذکر است که هر مرحله به سرعت و در محیطی آرام و بدون جریانات هوا (زیر هود) صورت گرفت. بعد از ضدغوفونی بذرها، از پتری‌های پلاستیکی به قطر ۹ و ارتفاع ۲ سانتی‌متر استفاده شد. این پتری‌ها نیز قبلاً به وسیله محلول ۵۰ درصد هیپوکلرید سدیم ضدغوفونی شده بودند. کاغذهای صافی و استات سلولز نیز درون نایلون‌های پلاستیکی قرار داده شده و برای مدت یک ساعت در دمای 120°C درجه سانتی‌گراد و فشار یک اتمسفر به وسیله اتوکلاو استریل شدند و به منظور جلوگیری از تماس مستقیم ملکول‌های PEG با بذرها و اثرات سمیت احتمالی (۱۶ و ۲۲) داخل هر پتری ابتدا یک لایه کاغذ استات سلولز قرار داده شد، سپس یک لایه کاغذ صافی و اتمن نیز روی کاغذ استات سلولز و لازم به ذکر است که کاغذ استات سلولز قطر بیشتری نسبت به قطر پتری داشت. در این شرایط لبه‌های کاغذ استات سلولز، جداره عمودی پتری را نیز پوشاند و کاغذ صافی داخل آن قرار گرفت. هر دو پتری به عنوان یک تکرار از یک تیمار در نظر گرفته شدند. بعد از قرار دادن بذرها درون پتری‌ها (۵۰ عدد در هر پتری)، محلول‌های آماده شده زیر لایه‌های استات سلولز ریخته شدند. لبه‌های بالا آمده کاغذ استات سلولز مانع جریان ملکول‌های پلی‌اتیلن

سبزشدن میسر گردید. سرعت سبزشدن طبق فرمول ارائه شده توسط بیلچر و میلر(۱۲) محاسبه شد.

نتایج و بحث

تجزیه واریانس و مقایسه میانگین عملکرد ژنوتیپ‌ها در مزرعه و در شرایط تنش نشان داد که ارقام آزادی و قدس بالاترین و لاینهای $7007/2-6$, $6452-6$, $5593/2-3$ همراه با رقم امید پایین‌ترین عملکرد را به خود اختصاص داده بودند (جدول ۱). اگرچه بین ارقام از نظر عملکرد تحت شرایط عدم تنش تفاوت معنی‌داری دیده نشد، اما آزمون چند دامنه‌ای دانکن قادر به تتفییک ارقام مختلف از لحاظ عملکرد شد. به نوعی که ارقام آزادی و قدس بالاترین و لاین $7007/2-6$ پایین‌ترین عملکرد دانه را دارا بودند. با توجه به این که بهترین شخص‌های تعیین ارقام مناسب جهت مناطق خشک آنها بی‌هستند که بتوانند ژنوتیپ‌هایی را که در هر دو محیط تنش و شاهد رطوبتی عملکرد بالایی داشته‌اند را گزینش کنند (۱۹)، در این بررسی شاخص‌های تحمل تنش، میانگین هندسی بهره‌وری و بهره‌وری متوسط دارای این ویژگی بودند. بر این اساس از بین ژنوتیپ‌های انتخاب شده ارقام قدس، آزادی و روشن که دارای بیشترین YS و کمترین درصد تغییرات عملکرد دانه (به استثناء رقم روشن) در شرایط تنش رطوبتی نسبت به شرایط عدم تنش رطوبتی (شاهد) بودند به عنوان ژنوتیپ‌های مقاوم انتخاب شدند و با توجه به نتایج حاصله لاینهای $5593/2-3$, $6452-6$ و $7007/2-6$ حساس‌ترین ژنوتیپ‌ها و ارقام فلات، امید و سرداری و لاین $5806-3$ نیز به عنوان ژنوتیپ‌های نیمه حساس تشخیص داده شدند (جدول ۱).

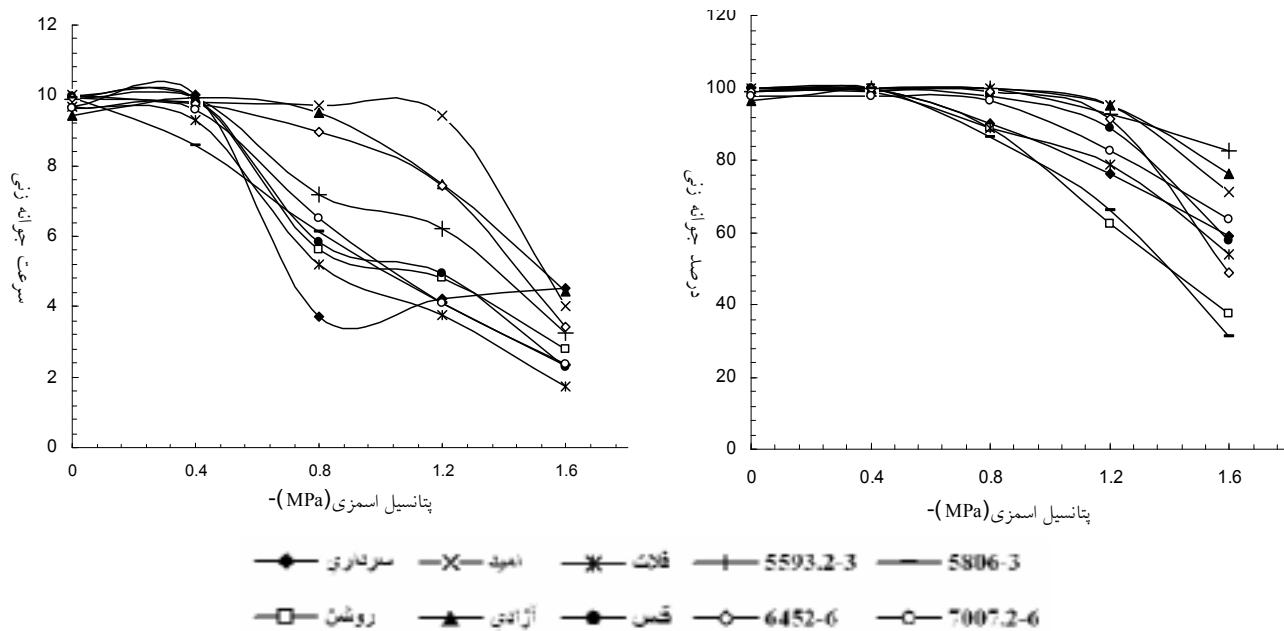
مقایسه میانگین آثار متقابل بین پتانسیل اسمزی و ژنوتیپ‌ها روی درصد جوانه زنی (شکل ۱) نشان داد که ژنوتیپ‌های مختلف در سطح اولیه تنش اسمزی ($0/4MPa$) واکنش تقریباً یکسانی در مواجهه با تنش اسمزی نشان داده و افزایش جزئی در درصد جوانه زنی از خود نشان دادند. با کاهش پتانسیل اسمزی تا سطح $0/8MPa$ - ژنوتیپ‌های

= VI = شاخص بنیه بذر، $\%GR$ = درصد جوانه‌زنی و MSH = مجموع طول ساقه‌چه و ریشه‌چه. در پایان آزمایش وزن‌تر و خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه نیز با استفاده از ترازوی دیجیتالی SARTORIUS مدل BP310 با دقت 0.001 گرم اندازه‌گیری شد. قبل از انجام محاسبات آماری، با استفاده از نرم‌افزار Minitab نرمال بودن یا نبودن داده‌ها آزمون شد و آزمون همگنی واریانس‌ها بر روی داده‌ها انجام شد و در صورت نیاز تبدیل داده صورت گرفت. محاسبات آماری نیز با استفاده از نرم افزارهای SPSS و MSTATC SAS انجام شدند.

بررسی گلخانه‌ای به منظور مطالعه پتانسیل طول کولوپتیل ژنوتیپ‌های مختلف گندم (ذکر شده در آزمایش‌های فوق الذکر)، در اعمق کاشت متفاوت در گلخانه گروه زراعت و اصلاح نباتات دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران طرح ریزی شد. بررسی مذکور به صورت آزمایش فاکتوریل در قالب طرح پایه بلوک‌های کامل تصادفی در سه تکرار و چهار عمق کاشت مختلف شامل: $4, 8, 12$ و 16 سانتی‌متر انجام شد. به منظور مطابقت داشتن بیشتر نتایج این آزمایش با آزمایش‌های مزرعه‌ای خاک مورد نیاز جهت کاشت ژنوتیپ‌های مختلف از مزرعه تهیه شد. در ادامه به منظور از بین بردن سایر بذرهای احتمالی، خاک قبل از کاشت به مدت 24 ساعت در دمای $80-100$ درجه سانتی‌گراد قرار داده شد. سپس گلدان‌ها از این خاک پر شدند. هر گلدان برای یک ژنوتیپ خاص در یک عمق کاشت به عنوان یک واحد آزمایشی مدنظر قرار گرفت. به این ترتیب به هر بلوک 40 گلدان و به هر کرت آزمایشی یک گلدان اختصاص داده شد. در هر گلدان نیز از هر رقم حدود 20 عدد بذر کاشته شد. به محض کاشت بذرهای آبیاری گلدان‌ها به منظور شروع عمل سبزشدن انجام شد. آبیاری‌های بعدی بر حسب نیاز صورت گرفت. یادداشت برداری‌ها از روز سوم شروع شد و تا زمانی ادامه یافت که نتیجه سه یادداشت برداری متواتی یکسان بود و خروج گیاهچه از خاک ملاک سبزشدن در سطح خاک قرار گرفت. به این ترتیب محاسبه درصد و سرعت

جدول ۱. مقایسه میانگین عملکرد ژنوتیپ‌های مختلف گندم تحت تیمارهای شاهد و تنش رطوبتی و شاخص‌های مقاومت و حساسیت به خشکی. مقایسه میانگین‌ها به روش دانکن ($\alpha = 0.05$) صورت گرفته و اعداد با حروف مشترک با هم تفاوت معنی‌دار ندارند.

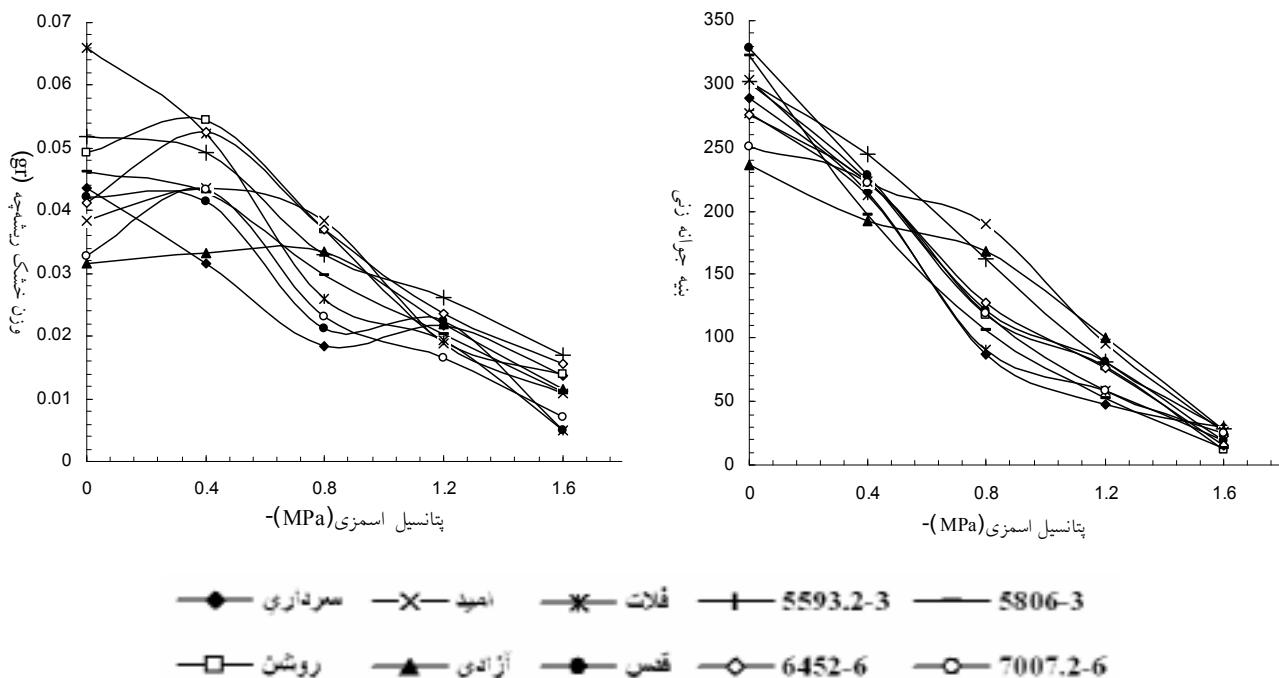
STI	GMP	MP	SSI	TOL	Ys	Yp	ژنوتیپ‌ها
◦/۸۳ ^{bc}	۴۷۷۷۴/۷۰ ^{bc}	۴۸۵۱/۱۰ ^{bc}	-◦/◦ ^a	۴۴۸/◦ ^a	۴۶۲۶/۸۰ ^{abc}	۵۰۷۵/۲۰ ^{ab}	سرداری
۱/۰۵ ^{ab}	۵۴۱۶/۷۰ ^{ab}	۵۴۹۳/۶۰ ^{ab}	۱/۱۸ ^a	۱۱۹۶/۰۰ ^a	۴۸۹۵/۶۰ ^{abc}	۶۰۹۱/۶۰ ^{ab}	روشن
◦/۷۲ ^{bc}	۴۴۸۳/۴۰ ^{bc}	۴۵۹۰/۴۰ ^{bc}	۱/۳۴ ^a	۱۲۸۴/۰۰ ^a	۳۹۴۸/۴۰ ^c	۵۲۳۲/۴۰ ^{ab}	امید
۱/۲۸ ^a	۵۹۸۳/۱۰ ^a	۶۰۹۴/۳۰ ^a	◦/۴۰ ^a	۸۰۲/۰۰ ^a	۵۶۹۳/۲۰ ^a	۶۴۹۵/۶۰ ^a	آزادی
◦/۷۵ ^{bc}	۴۰۰۴/۵۰ ^{bc}	۴۰۷۴/۲۰ ^{bc}	۱/۰۰ ^a	۸۶۶/۰۰ ^a	۴۱۴۱/۲۰ ^{abc}	۵۰۰۷/۲۰ ^{ab}	فلات
۱/۲۸ ^a	۵۹۳۶/۷۰ ^a	۵۹۸۶/۸۰ ^a	◦/۶۸ ^a	۷۵۰/۰۰ ^a	۵۶۱۱/۶۰ ^{ab}	۶۳۶۲/۰۰ ^a	قدس
◦/۶۶ ^{bc}	۴۳۰/۲۱۰ ^{bc}	۴۳۲۹/۹۰ ^c	۱/۱۰ ^a	۸۶۶/۰۰ ^a	۳۸۹۶/۸۰ ^c	۴۷۶۲/۸۰ ^{ab}	۰۰۹۳/۲۰۳
◦/۶۵ ^c	۴۲۸۵/۶۰ ^{bc}	۴۳۱۰/۹۰ ^c	۱/۱۱ ^a	۸۳۲/۰۰ ^a	۳۸۹۴/۸۰ ^c	۴۷۲۷/۲۰ ^{ab}	۶۴۵۲-۶
◦/۷۳ ^{bc}	۴۰۰۲/۳۰ ^{bc}	۴۰۲۴/۶۰ ^{bc}	◦/۹۵ ^a	۷۲۹/۰۰ ^a	۴۱۶۰/۰۰ ^{abc}	۴۸۸۹/۲۰ ^{ab}	۵۸۰۶-۳
◦/۵۸ ^c	۳۹۷۶/۴۰ ^c	۴۰۴۳/۶۰ ^c	◦/۴۵ ^a	۶۳۱/۰۰ ^a	۳۷۲۸/۴۰ ^c	۴۳۵۸/۸۰ ^b	۷۰۰۷/۲۰۶

شکل ۱. مقایسه میانگین اثرات متقابل بین سطوح مختلف پتانسیل اسمزی و درصد و سرعت جوانه‌زنی

آزادی و امید کمترین شبکه کاهش را تاسطح اسمزی $1/6$ MPa- از خود نشان دادند. پنج ژنوتیپ باقی مانده نیز با شبکه کاهش متوسط تاسطح پتانسیل اسمزی $1/6$ MPa- بین 55 تا 65% جوانه زنی از خود نشان دادند. تنش رطوبتی اعمال شده به وسیله بلی، اتیلن گلایکول احتمالاً از طریق

آزادی، امید، فلات و قدس کاہش معنی داری از ۵۵۹۳/۲-۳ لحاظ درصد جوانه زنی نشان ندادند اما بقیه ژنتیپ‌ها با شبیه تندی شروع به کاہش درصد جوانه زنی کردند به نوعی که ژنتیپ‌های روشن و ۵۸۰۶-۳ در پتانسیل اسمزی $1/6\text{ MPa}$ کمترین درصد جوانه زنی را نشان دادند و ژنتیپ‌های

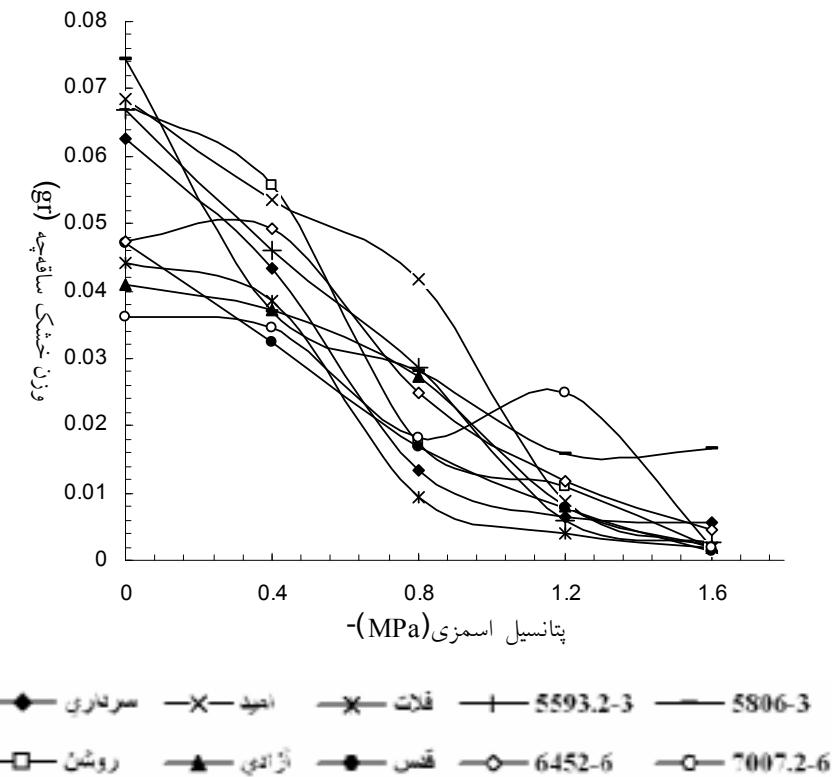
شکل ۲. مقایسه میانگین اثرات متقابل بین سطوح مختلف پتانسیل اسمزی با بنیه جوانه‌زنی و وزن خشک ریشه‌چه

۰/۴- تا سطح $8/0\text{ MPa}$ - بیشترین شب کاهش سرعت جوانه زنی را داشت، با کاهش بیشتر پتانسیل اسمزی سرعت جوانه زنی آن شب مثبت پیدا کرد به‌نوعی که در پتانسیل اسمزی $1/6\text{ MPa}$ - همراه با دو ژنوتیپ آزادی و امید بالاترین سرعت جوانه زنی را از خود نشان دادند و ژنوتیپ $5806-3$ از همان سطح اولیه تنش اسمزی سرعت جوانه زنی آن کاهش نشان داد و همراه با سه ژنوتیپ فلات، قدس و روشن کمترین سرعت جوانه زنی را در سطح پتانسیل اسمزی $1/6\text{ MPa}$ - از خود نشان دادند. دو رقم آزادی و سرداری که بالاترین سرعت جوانه زنی را در سطح پتانسیل اسمزی $1/6\text{ MPa}$ - داشتند به ترتیب بالاترین و پایین‌ترین سرعت جوانه زنی را در پتانسیل اسمزی $8/0\text{ MPa}$ - به خود اختصاص دادند.

بنیه جوانه زنی یکی دیگر از خصوصیات مهم جوانه زنی است که در این بررسی اثر متقابل بین پتانسیل اسمزی و ژنوتیپ‌ها روی آن معنی دار شده است. با مراجعه به شکل ۲. مشاهده می‌شود که ژنوتیپ‌های مختلف با هم در شرایط عدم تنش (آب مقطمر) نیز تفاوت معنی‌دار داشته‌اند به نوعی که

کاهش سطح تماس آب با بذرها و پایین آوردن هدایت هیدرولیکی آب اطراف بذرها (۲)، کاهش جذب اکسیژن به وسیله محدود کردن مقدار اکسیژن محلول در محیط کشت (۲۳) و یا انتشار پذیری کمتر پوسته بذور نسبت به آب در پتانسیل‌های اسمزی پایین تر (۱۵) باعث کاهش جوانه زنی در این شرایط می‌شود. به هر حال در تحقیق حاضر به منظور حذف یا کاهش هرگونه آثار سمی PEG از کاغذ استات سلولز استفاده شد به این ترتیب از ایجاد آثار سوء تماس مستقیم PEG با بذرها جلوگیری شد.

شکل ۱ نشان‌دهنده اثرات متقابل بین پتانسیل اسمزی و ژنوتیپ‌ها روی سرعت جوانه زنی است. همان طور که در این شکل مشاهده می‌شود در سطح اولیه تنش اسمزی اکثر ژنوتیپ‌ها به جز دو ژنوتیپ فلات و $5806-3$ سرعت جوانه‌زنی شان همگام با افزایش درصد جوانه زنی تحریک شد. در ادامه با کاهش پتانسیل اسمزی، ژنوتیپ‌ها با شب‌های کاهشی یا افزایشی متفاوت سرعت جوانه زنی به پتانسیل اسمزی واکنش نشان دادند. به طور مثال ژنوتیپ سرداری که از

شکل ۳. مقایسه میانگین آثار متقابل بین سطوح مختلف پتانسیل اسمزی با وزن خشک ساقه چه

ریشه چه و ساقه چه (شکل‌های ۲ و ۳) مشخص کرد که ژنوتیپ‌های مورد بررسی در سطوح اولیه اعمال تنش اسمزی نسبت به سطوح بالایی تنش اسمزی تنوع بیشتری از نظر این صفات داشتند. این مسئله خصوصاً در مورد وزن خشک ریشه چه بارز بود. در مورد وزن خشک ریشه چه در پتانسیل اسمزی صفر (آب مقطر) ژنوتیپ فلات بالاترین و ژنوتیپ‌های ۶/۲ بودند. در تعدادی از ژنوتیپ‌ها از جمله روشن، ۶۴۵۲-۶ و ۷۰۰۷/۲ با کاهش پتانسیل اسمزی تا 4 MPa - وزن خشک ریشه چه افزایش پیدا کرد و بعد از آن سیر نزولی نشان داد. وزن خشک ریشه چه در ژنوتیپ سرداری از همان سطح اولیه با شبیت تندتری نسبت به دیگر ژنوتیپ‌ها کاهش پیدا کرد به نوعی که در پتانسیل اسمزی 8 MPa - کمترین وزن خشک ریشه چه را دارا بود. در سطح پایانی تنش اسمزی هم تفاوتی بین ژنوتیپ‌ها دیده نشد. واکنش وزن خشک ساقه چه به

ژنوتیپ‌های ۷۰۰۷/۲-۶ و آزادی پایین‌ترین و ژنوتیپ‌های قدس و ۵۸۰۶-۳ بالاترین بنیه جوانه زنی را در این سطح داشته‌اند. با کاهش پتانسیل اسمزی برخلاف صفات درصد و سرعت جوانه زنی این صفت به سرعت و با شیب زیاد در ژنوتیپ‌های مختلف شروع به کاهش کرد. اگر چه ژنوتیپ‌ها با شیب‌های متفاوت کاهش بنیه جوانه زنی را در پاسخ به کاهش پتانسیل‌های اسمزی نشان دادند. در این شرایط در پتانسیل اسمزی ۰-۸MPa- ژنوتیپ‌های امید ۵۵۹۳/۲-۳ و آزادی بیشترین و ژنوتیپ‌های سرداری ، ۵۸۰۶-۳ و فلات کمترین بنیه جوانه زنی را از خود نشان دادند و در پتانسیل اسمزی ۱-۶MPa- همه ژنوتیپ‌ها با کاهش شدید بنیه جوانه زنی تقریباً در یک سطح قرار گرفتند و بنیه جوانه زنی آنها از حدود ۲۵۰ تا ۳۴۰ واحد در شرایط عدم تنش رطوبتی به حدود ۵۰ واحد بنیه جوانه زنی در پتانسیل اسمزی ۱-۶MPa- کاهش یافت.

جدول ۲. مقایسه میانگین طول ریشه‌چه و ساقه‌چه در سطوح مختلف پتانسیل اسمزی در محلول‌های PEG. اعداد به دست آمده برای طول ریشه‌چه و ساقه‌چه میانگین ۵ عدد بذر جوانه زده هستند مقایسه میانگین‌ها به روش دانکن ($\alpha=0.05$) صورت گرفته است.

پتانسیل اسمزی (Mpa)	طول ریشه‌چه (cm)	طول ساقه‌چه (cm)	(cm)
۰	۱۶/۷۰ ^a	۱۲/۶۰ ^a	
۰/۴	۱۴/۷۳ ^b	۷/۲۳ ^b	
-۰/۸	۹/۷۰ ^c	۳/۸۹ ^c	
-۱/۲	۷/۲۴ ^d	۱/۴۰ ^d	
-۱/۶	۳/۸۷ ^e	۰/۲۹ ^e	

جدول ۳. مقایسه میانگین طول ریشه‌چه و ساقه‌چه ژنوتیپ‌های مختلف گندم در تست جوانهزنی در محلول‌های PEG. اعداد به دست آمده برای طول ساقه‌چه و ریشه‌چه میانگین طول ریشه‌چه و ساقه‌چه ۵ عدد بذر جوانه زده هستند مقایسه میانگین‌ها به روش دانکن ($\alpha=0.05$) صورت گرفته و اعداد با حروف مشترک با هم تفاوت معنی‌دار ندارند.

ژنوتیپ‌های مختلف	طول ریشه‌چه (cm)	طول ساقه‌چه (cm)	
سرداری	۹/۵۹ ^a	۴/۸۱ ^{bc}	
روشن	۱۰/۴۸ ^a	۵/۴۰ ^{bc}	
امید	۱۰/۸۷ ^a	۶/۴۴ ^a	
آزادی	۹/۹۳ ^a	۵/۰۶ ^b	
فلات	۱۰/۱۱ ^a	۴/۰۳ ^c	
قدس	۱۱/۱۳ ^a	۴/۹۵ ^{bc}	
۵۵۹۳/۲-۳	۱۱/۰۹ ^a	۵/۷۳ ^{ab}	
۶۴۵۲-۶	۱۰/۳۴ ^a	۴/۶۴ ^{bc}	
۵۸۰۶-۳	۱۰/۱۳ ^a	۵/۱۷ ^{bc}	
۷۰۰۷/۲-۶	۹/۸۱ ^a	۴/۵۵ ^{bc}	

قرار گرفتند.

نتایج به دست آمده از مقایسه میانگین صفات طول ریشه‌چه و ساقه‌چه (جدوال ۲ و ۳) نشان دادند اگر چه صفت طول ریشه‌چه به صورت معنی‌داری تحت تأثیر سطوح پتانسیل اسمزی کاهش یافت اما ژنوتیپ‌های مختلف در این شرایط با هم تفاوت معنی‌داری نداشتند و به عبارتی حساسیت یکسانی را در مواجهه با تنفس رطبوبتی از خود نشان دادند. در مورد صفت طول ساقه‌چه ژنوتیپ‌ها با هم تفاوت معنی‌دار داشته و در این شرایط ژنوتیپ‌های امید و ۵۵۹۳/۲-۳ بلندترین و ژنوتیپ

پتانسیل اسمزی متنوع تر از وزن خشک ریشه‌چه بود. در این رابطه در آب مقطر ژنوتیپ‌های ۵۸۰۶-۳ و ۷۰۰۷/۲-۶ به ترتیب بالاترین و پایین‌ترین وزن خشک ساقه‌چه را دارا بودند. در پتانسیل‌های اسمزی $0/8\text{ MPa}$, $1/2\text{ MPa}$ و $1/6\text{ MPa}$ ژنوتیپ‌های امید، $7007/2-6$ و $5806-3$ به ترتیب بیشترین وزن خشک ساقه‌چه، در پتانسیل اسمزی $0/8\text{ MPa}$ - ژنوتیپ فلات پایین‌ترین وزن خشک ساقه‌چه و در سطح $1/6\text{ MPa}$ - ژنوتیپ $7007/2-6$ بیشترین وزن خشک معنی‌دار ساقه‌چه را با بقیه ژنوتیپ‌ها داشت و بقیه ژنوتیپ‌ها نیز در یک سطح پایین‌تر

جدول ۴. مقایسه میانگین گروه‌های مختلف (اصلاح شده داخلی، اصلاح شده خارجی، لاین‌ها) برای درصد جوانهزنی عادی و غیرعادی، سرعت جوانهزنی و بنیه جوانهزنی بذور. مقایسه میانگین‌ها به روش دانکن ($a=0.05$) صورت گرفته و اعداد با حروف مشترک با هم تفاوت معنی‌دار ندارند.

گروه‌های مختلف	درصد جوانهزنی عادی	سرعت جوانهزنی غیرعادی	بنیه جوانهزنی بذور	اصلاح شده داخلی خارجی
اصلاح شده داخلی	۸۵/۱۵ ^a	۱۳/۶۰ ^a	۷/۲۱ ^a	۱۴۹/۴۱ ^a
اصلاح شده داخلی خارجی	۸۸/۶۵ ^a	۷/۹۰ ^b	۶/۸۹ ^a	۱۴۴/۱۲ ^b
لاین‌ها	۸۶/۶۵ ^a	۱۱/۹۰ ^{Ab}	۶/۶۹ ^a	۱۴۵/۲۳ ^{ab}

جوانهزنی به تنش آب حساسیت نشان داده و همانند اکثر صفات جوانهزنی از همان سطوح اولیه اعمال تنش رطوبتی کاهش می‌یابد. نتایج به دست آمده از جدول ضرایب همبستگی (جدول ۵) نیز این مطلب را تأیید می‌کنند. زیرا در همه موارد ضرایب همبستگی معنی‌دارتری بین سرعت جوانهزنی با صفات ذکر شده وجود دارد. به نظر می‌رسد بنیه جوانهزنی حتی از سرعت جوانهزنی نیز حساسیت بیشتری نسبت به تنش اسوزی داشته (شکل‌های ۱ و ۲) و از همان سطوح اولیه تنش اسوزی با شبیه تندتری شروع به کاهش می‌کند. جدول ضرایب همبستگی نیز ضرایب معنی‌دارتری بین این صفت و سایر خصوصیات مطلوب جوانهزنی نشان می‌دهند. در همین ارتباط عبدی (۴) نیز این صفت را در ارزیابی خصوصیات جوانهزنی برتر از دیگر خصوصیات معرفی کرد.

با توجه به این که یکی از اهداف اصلی این آزمایش بررسی روند تغییرات ایجاد شده در خصوصیات جوانهزنی گروه‌های مختلف گندم نان با زمینه متفاوت اصلاحی بوده است، مقایسه گروهی انجام شده است. نتایج به دست آمده از مقایسه میانگین‌گروه‌ها (جدول ۴) از لحاظ صفت بنیه جوانهزنی نشان دادند که ژنتیک‌های گروه اصلاح شده داخلی نسبت به ژنتیک‌های گروه اصلاح شده داخلی خارجی بنیه جوانهزنی بالاتری داشته و تفاوت بین آنها معنی‌دار بود اما تفاوت بین ارقام اصلاح شده داخلی با لاین‌ها معنی‌دار نبود. ژنتیک‌های گروه اصلاح شده داخلی خارجی اگرچه در سطح مزروعه در شرایط تنش رطوبتی عملکرد بالاتری را تولید نمودند (جدول ۱) ولی در مرحله

فلات کوتاه‌ترین طول ساقه چه را دارا بودند. به نظر رسید حساسیت طول ریشه چه به تنش رطوبتی در ژنتیک‌های مورد بررسی کمتر از طول ساقه چه بوده و طول ساقه چه باشدت بیشتری نسبت به طول ریشه چه در مواجهه با تنش رطوبتی کاهش پیدا کرد. ژنتیک‌های مختلف جهت تطابق بیشتر با شرایط تنش رطوبتی مقدار بیشتری ماده غذایی به ریشه‌ها اختصاص داده و از این طریق سطح تماس بیشتری را جهت جذب آب و در نهایت مقاومت بیشتر به تنش رطوبتی به وجود می‌آورند (۹).

همان گونه که اشاره شد تا سطوح میانی تنش اعمال شده درصد جوانهزنی (شکل ۱) تغییرات آنچنانی نداشته و مقدار آن بالاست. اما در این سطوح طول ریشه‌چه و ساقه‌چه و حتی وزن‌تر و خشک آنها برخلاف درصد جوانهزنی تغییرات زیادی نشان داده و در اکثر موارد تا سطوح میانی تنش اعمال شده ژنتیک‌ها کاهش شدیدی را از لحاظ این صفات نشان می‌دهند. با توجه به اهمیت این گونه صفات خصوصاً طول ساقه چه و ریشه چه برای سبزشدن و جذب آب می‌توان نتیجه گرفت که درصد جوانهزنی به تنهایی نمی‌تواند تمامی جنبه‌های جوانهزنی را روشن نماید و برای شناخت ویژگی‌های جوانهزنی استفاده از معیارهای مکمل همانند سرعت جوانهزنی و بنیه جوانهزنی ضروری می‌باشد. صفات سرعت و بنیه جوانهزنی توسط عده‌ای از محققین از جمله عبدالبکری و آندرسن (۸)، صفائی و غدیری (۳) و عبدی (۴) به کار گرفته شده‌اند. عبدالبکری و آندرسن (۸) در این ارتباط معتقدند که سرعت جوانهزنی بیش از درصد

جدول ۵. ضرایب همبستگی بین صفات اندازه‌گیری شده برای ژنوتیپ‌های مختلف در سطوح متفاوت تنش خشکی در مرحله جوانهزنی. اعداد به دست آمده برای طول و وزن تر و خشک ساقه‌چه و ریشه‌چه و ساقه‌چه ۵ عدد بذر جوانه‌زده هستند.

وزن خشک ساقه‌چه	وزن تر ساقه‌چه	وزن خشک ریشه‌چه	وزن تر ریشه‌چه	طول ساقه‌چه (cm)	طول ریشه‌چه (cm)	سرعت جوانه زنی زنی	بنیه جوانه زنی	درصد جوانه زنی غیرعادی	درصد جوانه زنی عادی
۰/۷۹**	۰/۷۱**	۰/۶۹**	۰/۷۳**	۰/۴۲**	۰/۵۸**	۰/۷۴**	۰/۷۹**	۰/۸۸**	۱/۰۰
۰/۷۵**	۰/۷۱**	۰/۶۴**	۰/۷۸**	۰/۴۰**	۰/۴۶**	۰/۷۶**	۰/۶۶**	۰/۷۹**	۰/۷۹**
۰/۷۰**	۰/۶۵**	۰/۶۰**	۰/۷۲**	۰/۴۵**	۰/۴۲**	۰/۷۰**	۰/۶۵**	۰/۸۲**	۰/۷۴**
۰/۶۵**	۰/۶۰**	۰/۵۰**	۰/۷۱**	۰/۴۰**	۰/۴۵**	۰/۷۱**	۰/۶۰**	۰/۵۲**	۰/۴۲**
۰/۶۰**	۰/۵۲**	۰/۴۵**	۰/۷۶**	۰/۳۱*	۰/۴۰**	۰/۷۲**	۰/۶۲**	۰/۵۳**	۰/۴۰**
۰/۵۰**	۰/۴۵**	۰/۴۰**	۰/۷۸**	۰/۲۹*	۰/۴۰**	۰/۷۸**	۰/۶۲**	۰/۴۰**	۰/۴۰**
۰/۴۵**	۰/۴۰**	۰/۳۲*	۰/۷۱**	۰/۲۴	۰/۴۰**	۰/۷۱**	۰/۶۲**	۰/۴۰**	۰/۴۰**
۰/۴۰**	۰/۴۰**	۰/۳۲*	۰/۷۱**	۰/۲۴	۰/۴۰**	۰/۷۱**	۰/۶۲**	۰/۴۰**	۰/۴۰**
۰/۴۰**	۰/۴۰**	۰/۳۲*	۰/۷۱**	۰/۲۴	۰/۴۰**	۰/۷۱**	۰/۶۲**	۰/۴۰**	۰/۴۰**

*: نشان‌دهنده معنی دار بودن در سطح ۰/۰۵

خصوصاً مرحله گل‌دهی و کمی بعد و قبل از آن روی گیاه تأثیر می‌گذارند بیشترین همبستگی معنی دار با عملکرد را خواهند داشت.

بین سرعت و بنیه جوانهزنی با درصد جوانهزنی (جدول ۵) همبستگی مثبت و معنی داری وجود داشت و در این بین همبستگی بنیه جوانهزنی با درصد جوانهزنی از سرعت جوانهزنی بالاتر بود. بالاترین ضریب همبستگی به دست آمده بین صفات بنیه جوانهزنی و طول ساقه‌چه ($=0/۸۹$) مشاهده شد. عبدالبکری و آندرسن (۸) و دی و کار (۱۵) نیز همبستگی بالایی بین صفت طول ساقه‌چه با بنیه جوانهزنی به دست آورند. جدول ضرایب همبستگی همچنین بین طول و وزن ریشه‌چه و ساقه‌چه هم‌بستگی مثبت و معنی دار نشان داد که موافق با یافته‌های صفائی و غدیری (۳) بود که همبستگی مثبتی بین این صفات به دست آوردن.

به منظور بررسی ضرایب روابط همبستگی بین خصوصیات جوانه زنی در پتانسیل‌های اسمزی متفاوت با خصوصیات سبزشدن در سطح مزرعه (جدول ۶)، تست جوانه زنی در

جوانهزنی تحت شرایط تنش رطوبتی نسبت به دو گروه دیگر ضعیفتر بودند (جدول ۴). ارقام گروه اصلاح شده داخلی خصوصاً ارقام امید و روشن دارای درصد، سرعت و بنیه جوانهزنی بالایی در مرحله جوانهزنی می‌باشند(شکل ۱ و ۲) و نسبت به گروه اصلاح شده داخلی خارجی زمانی که احتمال بروز تنش رطوبتی در زمان کاشت وجود داشته باشد، کاشت آنها مطمئن‌تر به نظر می‌رسد و بین لاین‌ها و گروه اصلاح شده داخلی و خارجی تفاوت آشکاری از این نظر دیده نشد.

نتایج حاصل از جداول ضرایب همبستگی بین صفات درصد، سرعت و بنیه جوانه زنی و وزن خشک ریشه‌چه و ساقه‌چه با عملکرد تحت شرایط تنش و کترول و شاخص‌های حساسیت و مقاومت به خشکی مانند: GMP، SSI و MP ارتباط معنی داری را نشان ندادند. عدم همبستگی معنی دار بین این صفات به این صورت قابل توجیه است که عملکرد در مراحل بعد از جوانه زنی تحت تأثیر فاکتورهای شناخته و ناشناخته متعدد دیگر هم قرار می‌گیرد. در این شرایط به احتمال زیاد فاکتورهایی که در مراحل حساس شکل‌گیری عملکرد

جدول ۶. روابط همبستگی بین درصد و سرعت سبزشدن از اعماق با تعدادی از صفات مورد مطالعه در سطح مزرعه و آزمایش تست جوانه‌زنی در آزمایشگاه با پلی اتیلن گلایکول (PEG).

عملکرد بیوماس	دانه	بنیه جوانه زدن	سرعت جوانه زدن	درصد سبزشدن	سرعت سبزشدن	درصد سبزشدن از اعمق مختلف کاشت	از اعمق مختلف	تحت تشن	تحت تشن	تحت تشن	بنیه جوانه زدن	عملکرد
(g/m ²)	(g/m ²)	(g/m ²)	(g/m ²)	(g/m ²)	(g/m ²)	(g/m ²)	(g/m ²)	(g/m ²)	(g/m ²)	(g/m ²)	(g/m ²)	(g/m ²)
درصد سبزشدن از اعمق مختلف کاشت	۱/۰۰											
سرعت سبزشدن از اعمق مختلف کاشت	۰/۹۹**	۱/۰۰										
درصد جوانه زدن تحت تشن خشکی (PEG)	۰/۸۹**	۰/۸۹**	۱/۰۰									
سرعت جوانه زدن تحت تشن خشکی (PEG)	۰/۹۶**	۰/۹۷**	۰/۸۹**	۱/۰۰								
بنیه جوانه زدن تحت تشن خشکی (PEG)	۰/۹۶**	۰/۹۷**	۰/۹۷**	۰/۸۹*	۱/۰۰							
عملکرد دانه (g/m ²)	۰/۴۹	۰/۵۲	۰/۴۷	۰/۵۵	۰/۵۲	۱/۰۰						
عملکرد بیوماس (g/m ²)	۰/۷۵*	۰/۷۳*	۰/۴۸	۰/۷۴*	۰/۷۷*	۰/۶۶	۱/۰۰					

***: نشان دهنده معنی‌دار بودن در سطح ۰/۰۱ *: نشان دهنده معنی‌دار بودن در سطح ۰/۰۵

سرعت سبز شدن در سطح مزرعه همانند خصوصیات جوانه زنی در آزمایشگاه هم بستگی مثبت و معنی داری را بین آنها با عملکرد در شرایط تنش و کتrol و شاخص‌های حساسیت و مقاومت به خشکی در مزرعه نشان ندادند.

نتایج حاصل از این بررسی نشان دادند که استفاده از خصوصیات فیزیولوژیکی بدوز در مرحله جوانه زنی و سبزشدن نمی‌تواند ملاک مناسبی جهت تشخیص ژنتیپ‌های مقاوم و یا حساس از لحاظ عملکرد اقتصادی در شرایط متغیر محیطی مزرعه باشد و در بین خصوصیات فیزیولوژیکی بررسی شده در تست جوانه زنی بنیه بذر ضریب هم‌بستگی بالاتری با سایر خصوصیات جوانه زنی و سبزشدن از سطح مزرعه داشت و به عنوان بهترین شاخص جهت بررسی فرایند جوانه زنی، شناخته شد.

محیط آزمایشگاه در پتانسیل‌های اسمزی متفاوت و همین‌طور تست سبزشدن در سطح مزرعه در عمق کاشت‌های متفاوت داده‌ها در این مقاله ارائه نشده است) انجام شد. نتایج جدول ضرایب همبستگی نشان دادند که بین درصد، سرعت و بنیه جوانه‌زنی در آزمایشگاه با درصد و سرعت سبزشدن در مزرعه همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد و در این میان همبستگی بنیه جوانه‌زنی با درصد و سرعت سبزشدن در سطح مزرعه به ترتیب با مقادیر $0.934 = 0.963 = 0.963$ در بالاترین سطح بود. این مسأله نشان دهنده اهمیت بیشتر این صفت در تخمین درصد جوانه‌زنی در سطح مزرعه حتی نسبت به صفت سرعت جوانه‌زنی می‌باشد (۴ و ۸). لذا به نظر می‌رسد کاربرد این دو صفت در تخمین جوانه‌زنی در سطح مزرعه مفیدتر باشد. نتایج حاصل از جدول ضرایب همبستگی بین درصد و

منابع مورد استفاده

۱. رحیمیان مشهدی، ح. ۱۳۶۹. واکنش گندم در مقابل دمای بالا و تنفس رطوبت. علوم و صنایع کشاورزی ۴: ۳۷-۴۹.
 ۲. سپانلو، م.ق. و ح. سیادت. ۱۳۷۸. اثر تنفس آبی بر خصوصیات جوانه‌زنی گندم. علوم خاک و آب ۱۳: ۸۷-۹۷.
 ۳. صفائی، ه. و ح. غدیری. ۱۳۷۵. اثرات پتانسیل‌های مختلف اسمزی بر روی جوانه‌زدن و رشد گیاهچه شش رقم گندم (Triticum aestivum L.) در آزمایشگاه. علوم کشاورزی ایران ۲۷(۲): ۵۶-۵۹.

۴. عبدالی ، ن. ۱۳۷۹. بررسی تنوع و روند زوال نمونه‌های بذور برخی گونه‌های مرتدعی در بانک ژن منابع طبیعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مرتع داری، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران.
۵. فرشادفر، ع. ۱۳۷۹. انتخاب برای مقاومت به خشکی در لاینهای گندم. علوم و صنایع کشاورزی ۱۴: ۱۶۱-۱۷۱.
۶. قلمبران ، م.ر. و ع. دین‌دار. ۱۳۷۷. بررسی قدرت جوانه‌زنی بذور گندم تحت تاثیر استرس آب ناشی از تغییرات پتانسیل اسمزی. چکیده مقالات پنجمین کنگره زراعت و اصلاح نباتات ایران، کرج ، شهریور ۱۳۷۷.
۷. کمارعلیا ، م. ، ن.ا. خوش‌خلق‌سیما و م.ع. خلوق. ۱۳۷۷. بررسی شاخص‌های فیزیولوژیکی موثر جهت ارزیابی ارقام گندم مقاوم به خشکی. پنجمین کنگره زراعت و اصلاح نباتات ایران، کرج ، شهریور ۱۳۷۷ .
8. Abdul – baki , A.A. and J.D. Anderson .1970 . Viability and leaching of sugars from germinating barley. Crop Sci . 10: 31 – 34.
9. Aguirrezzabal , L., E. Deleen and F. Tardieu .1994. Root elongation rate is accounted for intercepted PPFD and source-sink relations in field and laboratory grown sunflower. Plant Cell Environ. 7:443-450.
10. Allan , R.E .1980. Influence of semi – dwarfism and Genetic background on stand establishment of wheat. Crop Sci. 20: 634 – 638 .
11. Arnon , I. 1972. Crop Production in Dry Regions. Leonard hill , London.
12. Belcher , E.W. and L. Miller .1974. Influence of substrate moisture level on the germination of sweetgun and pine seed. Proceeding of the Association of Official Seed Analysis. 65: 88 – 89.
13. Burlyn, E. and M.R. Kaufmann. 1973. The osmotic potential of polyethylene glycol 6000. Plant Physiol. 51: 914 – 916.
14. Cornish, P.S. and S. Hindmarsh .1988. Seed size influences the coleoptile length of wheat. Aust. J. Exp. Agric. 28: 521 – 523.
15. De, R. and R.K. Kar .1995. Seed germination and seedling growth of mungbean (*Vigna radiata*) under water stress induced by PEG 6000. Seed Sci. Technol. 23:301-308.
16. Douglas , A. , H. Johnson and H. Kay .1978. A Technique for assessing of seedling emergence under drought stress. Crop Sci. 18: 520 - 522.
17. Emmerich, W.E. and S.P. Hardegree .1991. Seed germination in polyethylene glycol solution: effect of filter paper exclusion and water vapor loss. Crop Sci 31:454-458.
18. Evans , L.E and G.M. Bhatt. 1977. Influence of seed size protein content and cultivar on early seedling vigorization wheat. Can . J. Plant Sci. 57: 929 – 935.
19. Fernandez, G.C. 1992. Effective selection critaria for assessing plant stress tolerance. Proceeding of an Sympo., Taiwan. 13-16 aug.
20. Fick , G.N and C.O. Qualset. 1976. Seedling emergence coleoptile length and plant hight relationships in crosses of dwarf and standard –height wheats. Euphytica 25: 679 – 684.
21. Fischer, R.A. and R. Maurer .1978. Drought resistance in spring wheat cultivars: I. Grain yield responses. Aust. J. Agric. Res. 29: 897-912.
22. Kaufmann , M.R. .1969. Effects of water potential on germination of lettuce, sunflower and citrus seeds. Can. J. Bot. 47: 1761 – 1764.
23. Mexal , J. and C.P.P. Reid .1975. Oxygen availability in polyethylene glycol solutions and its implications in plant – water relations. Plant Physiol. 55: 20 – 24.
24. Paulsen, G.M. 1987. Wheat stand establishment. PP. 387-389. In: E.G. Heyne (Ed.), Wheat and Wheat Imprortant. 2nd edition, American Soc. Exp. Agron., USA.
25. Rusielle, A.A. and J. Hamblin .1981. Theoretical aspects of selection for yields in stress and non-stress environments. Crop Sci. 21: 943-946.
26. Whan , B.R. 1976. The emergence of semi-dwarf and standard wheat and its association with coleoptile length. Aust. J. Exp. Agric. Anim. Husbandry 16: 411 – 416.